

Article History

Received / Geliş
11.07.2017

Accepted / Kabul
12.07.2017

Available Online / Yayınlanma
15.08.2017

REASONS OF THE RELATIONSHIPS BASED ON MUTUAL RESPECT AMONG MORMONS AND MUSLIMS

MORMONLAR İLE MÜSLÜMANLAR ARASINDA KARŞILIKLI
HOŞGÖRÜYE DAYANAN İLİŞKİLERİN NEDENLERİ¹

Harun ÇELİK²
Mustafa ULU³

Abstract

Both Mormonism and Islam are in the world's fastest growing religions. Mormonism, as number of its adherents is relatively low, is in the fastest growing religions when annual growth in percentage of converts is considered. Islam is in the fastest growing religions when both percentage of absolute growth and annual growth of the number of new followers are considered. Although it is occurring in the mind firstly that a competition exists between adherents of these religions, conversely, their relationships are always enhanced in mutual understanding and respect ways. Certainly, main reason of this respect is that there is no objection in Mormon faith to accept Muslim's prophet as a prophet also. Another reason for mutual respect is that practice of these religions has expressed similar regulations. For instance, Mormons and Muslims approaches are similar for polygamy which is almost criticized by western world. Additionally, the goods which Mormons are avoided to consume or utilize are also similar with the goods are forbidden for Muslims. Another reason which can be added is that any remarkable historical event recorded between the adherents of both religions to lead them to be prejudiced or negative against each other. In this paper, briefly, general information about Mormons is given, the relationships between Mormons and Muslims are expressed, and main reasons which lead the adherents of both religions to enhance relationships in mutual respect and understanding are examined.

Keywords: Mormonism, Islam, mutual respect, relationships.

Özet

Mormonluk ve İslam dünyada en hızlı büyüyen dinlerdendir. Mormonluk, müntesip sayısı nispeten az olduğu için yıllık olarak yeni katılanların oranına göre en hızlı büyüyen dinlerdendir. İslam ise hem toplam müntesip artışının oranı hem de mühtedi sayısının yıllık artışı göz önüne alındığında en hızlı büyüyen dinlerdendir. Böylece her ne kadar bu iki dinin müntesipleri arasında bir rekabetin varlığı ilk olarak akla gelse de, aksine, iki taraf arasındaki ilişkiler çoğu zaman karşılıklı anlayış ve hoşgörü çerçevesinde gelişmiştir. Şüphesiz bu hoşgörü nedenlerinin başında Mormonların İslam Peygamberini de bir peygamber olarak kabul etmekte bir mahzur görmemeleri gibi dini itikat esasları gelir. Karşılıklı hoşgörünün bir diğer nedeni olarak iki dinin pratikleri arasında benzer kuralların olması sayılabilir. Örneğin batı dünyasının en fazla eleştirdiği çok eşliliğe Mormonlar ve Müslümanlar benzer şekilde yaklaşmaktadırlar. Yine Mormonların, tüketilmesinden veya kullanılmasından uzak durdukları birçok şey Müslümanlara göre de haramdır. Bir diğer hoşgörü vesilesi olarak da iki dinin müntesipleri arasında ön yargılı veya olumsuz düşüncelere sebebiyet verecek tarihsel ciddi bir olayın meydana gelmemiş olması eklenebilir. Sonuç olarak özetle bu makalede, Mormonlar hakkında genel bilgilere yer verilmiş, Mormonlar ile Müslümanlar arasındaki ilişkilere değinilmiş, iki dinin müntesipleri arasındaki ilişkilerin karşılıklı hoşgörü ve anlayış çerçevesinde yürütülmesini sağlayan temel nedenler irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mormonluk, İslam, karşılıklı hoşgörü, ikili ilişkiler

¹ Bu çalışmanın yapılmasına, verdiği maddi destekle katkıda bulunan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığına teşekkür ederiz. Yapılan bu çalışmanın bir kısmı Alanya Alaaddin Keykubad Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulmuştur.

² Sorumlu yazar/ Correspondence author, haruncelik@erciyes.edu.tr.

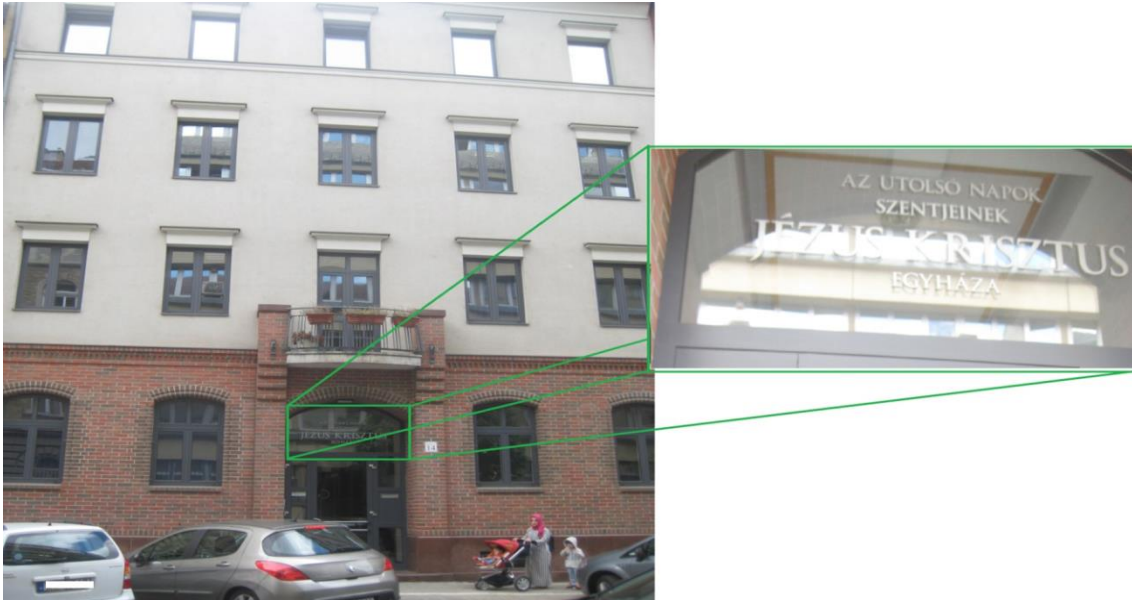
³ Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı, 38039 Melikgazi/Kayseri.

GİRİŞ

İslam coğrafyasında Mormonluk her ne kadar üzerine fazla araştırma yapılmayan Hıristiyanlık çatısı altında intişar etmiş bir din olarak görülse de İslam ve Mormonluk teolojisi birçok noktada birbirlerine benzemektedir. Öyle ki Mormonluk ortaya çıktığı ilk dönemlerde modern Müslümanlık olarak değerlendirilmiş, hatta sonraları *Mormonluk: Amerika'nın İslam'ı* adıyla kitap (Kinney, 1912) dahi yazılmıştır. Şüphesiz burada ilk akla gelen şey Hıristiyanların yeni ortaya çıkan bu dine tepki ve küçümseyici bir tavır olarak Mormonları modern Müslümanlar diye itham etmiş olma ihtimalleridir. Nitekim Mormonların da ilk dönemlerinde, muhtemelen bu ithama istinadendir ki, İslam'a karşı olumsuz tutum sergiledikleri zamanlar olmuştur. Ancak, daha sonraları İslam'a olumlu bir açıdan bakmayı ve ortak noktalarda birlikte hareket etmek için fırsatlar oluşturmayı başarmışlardır.

Bu makalede her ne kadar Mormonluk bir din olarak ele alınsa da aslında Mormonluğun müstakil bir din olup olmadığına dair kesin bir kanıya varılmış değildir. Nitekim Mormonlar kendilerini gerçek Hıristiyan olarak görseler bile Hıristiyanların büyük çoğunluğu onları Hıristiyan olarak kabul etmemektedirler (Jones, 1986: 41). Mormonluğun müstakil bir din mi yoksa bir Hıristiyan mezhebi mi olduğuna karar verilirken Mormonlar ve Hıristiyanlarla birlikte diğer dinlerin de bu konuya nasıl baktığının göz önünde bulundurulması gerekliliği, kesin bir kanının oluşması için daha fazla zamana ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Bu tartışmalar bir yana, günümüzde Dünya genelinde Mormonların sayısı 16 milyonu geçmiş ve Mormon misyoner sayısı 71 bini bulmuştur. Türkiye'de ise Mormon kilisesinin müntesip sayısı 513'tür (Newsroom, 2017). Bu sayı her ne kadar diğer ülkelere oranla az gibi gözükse de, İstanbul'da bulunan kilisenin Mormonlar için ayrı bir önemi vardır. Zira İstanbul misyonu en eski misyonlardan biridir ve daha ilk kurulduğu yıllarda İstanbul'da yaşayan bir Macar olan Mischa Markow burada Mormonluğu kabul etmiş, kendisini geliştirmiş ve daha sonra Macaristan'a dönerek burada ilk Mormon cemaati oluşumundaki en etkili isimlerden biri olmuştur.

Resim: Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de bulunan bir Mormon kilisesi. Kapısında İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi anlamında Macarca *Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza* (İngilizcesi: *The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*) yazmaktadır ki bu, Mormonların kendilerini tanımlarken tercih ettikleri isimdir.

Mormonluğun ilk dönemlerinde onları modern Müslümanlar olarak değerlendiren Hıristiyanları tamamen haksız olarak da görmemek gerekir. Zira onlar açısından Mormonlar ve Müslümanlar arasında itikat esasları, kutsal kitapları, peygamberleri gibi benzerlik teşkil eden birçok unsur vardır. Mormonların ise ilk yıllarında İslam'a karşı olumsuz duruşlarının nedenini sadece Müslüman olarak itham edilmelerine karşı bir tepki olarak kabul etmek ve sınırlandırmak da makul değildir. Çünkü henüz bir Mormon kilisesinin ve cemaatinin oluşmadığı ve baskı görmediği 1830 yılına kadar oluşturulan ve basılan Mormon Kitabı ve diğer kutsal metinlerde İslam'a dair en ufak bir atıf dahi bulmak mümkün değildir. Oysa Mormonluk kendisini İbrahimi gelenek içerisindeki son din (Aktay, 2004: 95) olarak görmektedir. Böyle bir dinin ise tarihsel olarak kendisine en yakın dönemde ortaya çıkmış, yine o da kendisini İbrahimi gelenek içerisindeki son din olarak gören, üstelik oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış İslam'a -aşağıda bahsedeceğimiz istisna sayılabilecek sonradan yapılmış birkaç tane dışında- hiçbir atıf yapılmamış olması araştırılmaya ve incelenmeye değer bir konudur.

İslam ve Mormonluk arasındaki benzerlikleri ilk vurgulayan ve bu konuda kapsamlı çalışmalar yapanlardan biri tarihçi Eduard Meyer (1855-1930)'dir. Meyer, Mormonluk ve İslam arasında karşılaştırmalar yaparak ve benzerlikler kurarak oldukça kapsamlı çalışmalarda bulunmuştur. Genel olarak Mormonluğun birçok açıdan İslam'ı taklit ettiğini savunmuştur. Ancak Lyon'un ifadesine göre Meyer, iyi bir tarihçi olmak ve birçok kıymetli eser yazmakla birlikte, diğer hiçbir eserinde olmadığı kadar Mormonluk ve İslam'ı karşılaştırdığı *The Origin and History of the Mormons: With Reflections on the Beginnings of Islam and Christianity* eserinde yönetsel ve ideolojik hatalar yapmıştır (Lyon, 2001: 224). Meyer'in bu hatalara düşmesindeki en önemli neden olarak kendisinin bir Protestan olması ve Mormonluğa ön yargılı yaklaşması savunulabilir.

Bu makalede ise mümkün oldukça tarafsız bir yaklaşımla Mormonluk ve İslamiyet arasındaki karşılıklı hoşgörüye dayanan ilişkilere dayanak teşkil ettiği düşünülen benzerlikler ile bu iki din arasında cereyan eden tarihi olaylar irdelenmiş ve ikili ilişkilere bazı örnekler verilmiştir.

Peygamber Benzerliği

Mormonlara göre peygamberlerin sayısı sınırsızdır. Her insan inançta ve dini yaşantıda derinleşerek peygamber olabilir. Hatta insan, tanrı da olabilir (O'dea, 1957: 126-131). Bu inanç her ne kadar İslam dinine ters de olsa Mormonların Hz. Muhammed'i bir peygamber olarak görmelerindeki sakıncayı ortadan kaldırır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Mormon kutsal metinlerinde İslamiyet'e atıf yapılmamış olması, İslamiyet'in son din olduğu iddiasının Mormonluğa zarar verebileceği düşüncesinden kaynaklanabileceğini de akla getirmektedir. Ancak İslamiyet'e benzer şekilde Mormonlar da İbrahimi geleneğe ait son dinin Mormonluk olduğu iddiasındadırlar. Kendilerince son olan bu dinin ilk peygamberi ise Joseph Smith'tir (1805-1844).

Smith de İslam Peygamberi gibi ümmi bir zattı. Smith'in kendi ifadelerine göre, 1820'de henüz on dört yaşında iken kendisine ilk vahiy gelmiş; 1827'de ise vahiy meleği Moroni, hiç bilmediği İbranice dilinde yazılmış kutsal levhaları İngilizceye çevirmesini istemiştir. Bu olay Hz. Muhammed ile Cebrail arasında cereyan eden, "oku!" emrine karşı verilen "okuma bilmem" cevabının geçtiği dini tecrübenin yaşandığı ilk vahyin nüzulünü anımsatmaktadır. Üstelik bu husustaki benzerlik bu kadarla sınırlı değildir. Kendisine çevirmesi için emanet edilen levhaları, Moroni uzun bir süre gelmeyince kaygılanan Smith (Aktay, 2004: 103), şahitlik yapmaları için üç kişiye daha göstermiştir. Bu durum da yine İnkıta-ı Vahy hadisesine benzemektedir ki Hz.

Muhammed de vahyin uzun bir süre gelmemesiyle tedirgin olup böyle bir ruh haline girmiştir.

Smith ve beraberindeki ilk Mormonlar hicrete benzer bir yolculuk yaşamışlardır. Şöyle ki, New York'ta Mormon Kitabının ilk baskısının ve ilk kurulan kilisenin ardından yapılan tebliğ faaliyetleriyle teşekkül eden ilk cemaat, şehirdeki Protestanlar tarafından tepki görmüş ve şehri terk etmek için zorlanmışlardır. Böylece Mormonlar önce Ohio'ya sonra da Kirtland'a (Aktay, 2004: 104) göç etmişlerdir.

Hz. Muhammed'in kendinden önceki uzun bir fetret döneminin akabinde nübüvvetini iddia etmesi gibi, yine Smith de Amerikan kıtasındaki kendinden önceki son peygamber olan Moroni ile kendi arasında uzun bir fetret dönemi olduğunu vurgulamaktadır (Aktay, 2004: 98). Moroni babası Mormon'dan aldığı ve kendisinin de bir kısım eklemelerde bulunduğu kayıtları saklamış, uzun bir süre sonra da bu kayıtları İngilizceye çevirmesi için melek olarak Smith'e görünmüştür. Kayıtların saklı kaldığı bu uzun fetret dönemi 1450 yıl kadar sürmüştür.

Dolayısıyla İslam bu fetret döneminde zuhur ettiğinden olabilir ki Mormon dini metinlerinde yer almamıştır. Smith'in Hz. Muhammed'e atıfta bulunduğu iki yer vardır. Bunlardan ilki 1893 yılında James A. Bennett'e yazdığı mektupta (Smith, 1902: 2180) Hz. Muhammed'i Nemrut, Firavun, Nebukadnezar, İskender ve Bonapart ile birlikte kısa bir süreliğine ihtişamla parlayıp kaybolan kuyruklu yıldızla benzetmiştir. İkincisi ise kendisinin Nauvoo'da Dinî Özgürlük Fermanında (Smith, 1902: 1450) Katolikler, Presbiteryenler, Metodistler, Vaftizciler, Son Zaman Azizleri, Kuveykirlar, Episkopallar, Üiversalistler, Üniteryenler, Müslümanlar (Mohammadans) ve diğer bütün din mensuplarının bu şehirde hoşgörü ve eşit ayrıcalıkla karşılanacağını vurgulamasıdır.

Dini pratikler

Müslümanlar gibi Mormonlar da dinlerinin evrensel olduğuna inanmaktadırlar. Bu nedenle irşat vazifesinin her iki dinde de oldukça önemli yeri vardır. Her iki dinin de en hızlı büyüyen dinler arasında yer almasının önemli nedenlerinden biri de bu tebliğ faaliyetidir. Özellikle Mormonluğun müntesip sayısındaki artış oranı ile Mormon sayısı (Newsroom, 2017) birlikte düşünüldüğünde, bu artışın yeni doğumlardan ziyade din değiştirenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Ancak yeni doğan bebek sayısının fazlalığını da göz ardı etmemek gerekir. Zira Mormonlukta dünyaya yeni insanlar getirmek oldukça önemlidir ve bu yüzden de çok sayıda çocuğa sahip olma oranı nispeten yüksektir. Öyle ki onlara göre bekâr kalanların, çocuk sahibi olmayanların, cennetteki yeri dünyaya çocuk getirenlerin yerlerinden daha aşağı olacaktır. Çocuğa bu kadar önem verilmesinin en önemli nedeni ise, Işık'ın (2006: 173) ifadesiyle,

“Tanrının kurtuluş planını yerine getirme konusunda yeryüzüne inmeyi bekleyen ruhlara fiziki bir beden yaratmak”

için yeni insanlara ihtiyaç duymasıdır. Nitekim Mormon dini inancına göre her insan dünyaya gelmeden önce cennette yaşayan bir ruhtur ve öldükten sonra da kendi kişiliği devam edecektir. Dolayısıyla yeni bir insanın dünyaya gelmesi cennetten yeni bir ruhun bedene kavuşması anlamına geldiğinden, onlara göre, bu ruhlara iyi bir Mormon ailesine gelme fırsatı vermek gerekir (Thomas, 1988, 113).

Mormonlar için oldukça önemli olan bir diğer husus da çok eşlilik. İslamiyet'te her ne kadar çok evlilik teşvik edilmeyip belirli kriterlere bağlanarak caiz görülmekte iken, Mormonlukta çok eşlilik özellikle teşvik edilmiştir. Amerika'da yasak olmasına rağmen Smith'in kendisi de papazlık yetkisini kullanarak birden fazla kişiyle evlenmiştir. Smith'ten sonra ikinci peygamber olan Brigham Young ise 37 defa evlenmiştir (Işık, 2006: 112). Ancak bu çok eşlilik durumu Mormonların Amerika'da dışlanmalarının

belki de en büyük görünür nedenidir. Hatta Mormonların ilk yıllarında yaşadıkları şehirlerden sürülmelerinde de önemli etkenlerden biri olmuştur. Her ne kadar şiddetli bir tepkiyle karşılanmış olsa da çok eşlilik, yukarıda bahsedilen, dünyaya yeni çocuklar getirme inancıyla bir arada düşünüldüğünde oldukça mantıklı bir bütünlük oluşturmaktadır. Ancak ne var ki bu bütünlük Amerika'daki tepkilere karşı dayanamamıştır. 1890 yılında Mormonların o dönemdeki başkanı ya da peygamberi olan Wilford Woodruff bu uygulamaya son verildiğini (White ve White, 2005: 168) yayımlanan bir Manifesto ile duyurmuştur.

Mormonlar Müslümanlara oldukça benzer bir şekilde de oruç tutmaktadırlar. Özellikle Pazar günlerinin oruçlu geçirilmesi çokça tavsiye edilmektedir. Cumartesi akşam yemeği yendikten sonra Pazar akşam yemeğine kadar ve Pazar günü dışında da hasta olan birinin şifa bulması gibi belli bir amaç ve niyetle bir şey yiyip içmeyerek oruç tutulması teşvik edilmektedir. Orucun fakir insanların halini anlama, nimetin kıymetini idrak etme gibi aslında sayısız faydalarının olduğu vurgulanmakta, oruçtan maksadın sadece aç ve susuz kalmak olmadığı, bu nedenle oruçluyken daha fazla dua ve ibadet etmek, akıl, kalp ve fikri yüceltmeye çalışmak gerektiği belirtilmiştir. 24 saatlik oruç sonrasında en az bir günlük yemek masrafı olan paranın da kiliseye verilmesi teşvik edilir ki bu da fitreye oldukça benzemektedir.

Mormonlukta, İslam'daki zekât ile oldukça benzerlik gösteren vergi ödeme anlayışı da mevcuttur. İncil'de ve birçok eski kutsal kitapta verginin geçtiği, Hz. İbrahim'in de vergi verdiği, Mormon olmanın gereklerinden birinin de vergi vermek olduğu savunulmaktadır. Bu vergiler yerel liderlere verilmekte, yerel liderlerden gelen vergiler de merkez kilisede toplanmaktadır. Toplanan bu bütçe de ibadethane inşaatı, misyonerlik faaliyeti ve eğitim gibi alanlarda kullanılmaktadır.

Mormonlar için beden ve ruh sağlığı da oldukça önemlidir ve bu nedenle sağlığı bozan, yenip içilmemesi gereken şeyler bizzat Smith tarafından belirtilmiştir. İlk peygamber; 1833'te içki, ağır içecekler, tütün ürünleri ve çay ile kahvenin de aralarında olduğu çok sıcak içeceği yasaklamış; sebze, meyve, et ve tahıl tüketimini emretmiştir (Smith, 2014: 175). İslam'la benzer şekilde bedene zararı olan ve iradeyi elden alan, akıld devre dışı bırakan hiçbir şeyin tüketilmemesi Mormonlukta da önemli kurallardan biridir.

Bu benzerliklere Mormonların da Müslümanlar gibi Hıristiyanlığın en önemli itikatlarından biri olan Âdem'in işlediği asli günahı ve bundan sorumlu olmayı kabul etmemeleri (O'dea, 1957: 35-36), herkesin amellerinden bizzat kendisinin sorumlu olduğu ve yapması gerekenleri başkasına devredemeyeceği, her bireyin bizzat kendisinin dinin temsilcisi olduğu gibi itikadî benzerlikler de eklenebilir.

Tarihi olaylar

Mormon dini oluşumunun intişar ettiği dönemde Batıda Osmanlı İmparatorluğu hâlâ Müslümanları temsil eden devlet, İslam ise Türk dini olarak görülmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki millet sisteminin sağladığı imkânlar nedeniyle Misyonerler özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Anadolu'da geniş bir faaliyet alanına sahip olmuşlardı. Diğer Hıristiyan mezheplerine nispeten geç kalmış olsalar da Mormonlar da Anadolu'da faaliyetlerde bulunmak için 1884'te İstanbul'da misyon merkezlerini kurmuşlardı.

İlk faaliyetlerine İstanbul'da başlayan Mormonlar tüm çabalarına rağmen ancak birkaç Müslümanı Mormon yapabilmişlerdi (Charles, 2001: 238). Böylece Mormonlar da artık diğer Hıristiyan misyonerler gibi "*Anadolu'da gerçek Hıristiyanlığı yaşamayan Doğu Hıristiyanlarını irşat etmeden Müslümanlarla ilgilenmenin anlamsızlığını*" (Salibi ve Khoury, 1995: 160) anlamışlardı. Anadolu'da ilgilenilebilecek Doğu Hıristiyanlığına mensup en büyük millet ise Ermenilerdi. Dolayısıyla Mormonlar da Ermenilere daha

kolay ulaşabilmek için 1889'da İstanbul'dan Antep'e geçmişler böylece Ermenilerin daha yoğun yaşadıkları Güney Doğudaki şehirlere yakın olmuşlardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Mormonlar, hem Ermeniler (Charles, 2001: 238) hem de devlet tarafından oldukça hoşgörüyü karşılanmışlardı. Nitekim devlet Mormon misyonerleri, özellikle Amerikalı Protestan misyonerlere karşı siyasi ve politik bazı nedenlerden dolayı tercih ediyordu çünkü Protestan misyonerler tarafından Osmanlı'nın bu son dönemlerindeki zafiyetleri kullanılarak Müslüman olmayan milletler sürekli kışkırtılıyordu (Olgun, 2015: 14). Mormonların bölgede bulunmaları ise burada hâkim misyoner ekip konumundaki Protestan misyonerleri rahatsız ediyor, Mormonları sapık bir dine mensup olmakla itham ediyor ve sürekli devlete şikâyet ediyorlardı. Hatta Mezarlık Hadisesi olarak bilinen olayda Protestan Ermeniler Mormonları taş yağmuruna tutmuş, Mormonları hiç beklemedikleri bir şekilde yardımlarına gelen Müslümanlar zorlukla kurtarabilmişti (Charles, 2001: 237).

Mormonların başkenti Utah'ın 1890 yılına kadar, çok eşliliği teşvik etmeleri nedeniyle, Amerika'da federasyona dâhil edilmemesi göz önüne alındığında Osmanlı'da Mormonlara sağlanan imkânlar, iki din mensupları arasındaki hoşgörülü ilişkilerin ayrı bir nedeni olarak sayılabilir.⁴ Ancak Osmanlı İmparatorluğunda da Mormonların karşılaştıkları sıkıntılar mevcuttur. Bunların en önemlisi Mormonlar tüm gayretlerine rağmen şartları yerine getiremedikleri için kendi içlerinde bağımsız hareket edebilme imkânı tanıyan Osmanlı millet sisteminde ayrı bir millet olarak kabul edilme hedeflerini başaramamışlar, faaliyetlerini ancak dolaylı yollarla sürdürebilmişlerdir.

İkili ilişkiler

Önceki bölümlerde bazı sebeplerini belirttiğimiz, ilk dönemlerinde Mormonlar ile Müslümanlar arasındaki olumsuz tutumları bir tarafa koyacak olursak, Mormonlar evrensel bir din olma hedefleriyle birlikte Müslümanlara karşı oldukça olumlu bir tavır geliştirmişlerdir. Yirminci yüz yılın başlarında Mormonların önde gelen liderlerinden olan George Q. Cannon, Hıristiyanların yalancı peygamber (!) olarak kabul ettikleri Hz. Muhammed'in aslında ümmetine birçok gerçek hakikat ve Tek Allah inancını getirdiğini, birçok yanlış cahiliye dönemi âdetini de terk ettirdiğini belirterek olumlu tavır almanın ilk adımlarını atmıştır (Kirkland, 2008: 23). İlerleyen süre zarfında Cannon'la birlikte görüşleri benzerlik gösteren yine önde gelen liderlerden Brigham H. Roberts ve Orson F. Whitney de İslam'ı tamamen olmasa da doğru bir din olarak kabul etmişlerdir. Mesela Roberts, tanrının insanları doğru yola iletmeleri için farklı zamanlarda birçok soylu insan gönderdiğinden bahsettikten sonra;

"Ve bu insanlar (Konfüçyüs, Plato, Sokrates, Muhammed) her ne kadar bir Mesih inancı öğretmiş olmasalar da en azından insanların anlayabileceği seviyede hakikatler öğretmişlerdir..." (Green, 2001: 208).

demmiştir. Benzer şekilde Whitney de Hz. Muhammed'in, Arapları sapık inançları olan taş ve odun parçalarına tapmaktan kurtarıp bir olan Allah'a inanmaya davet ettiğini yazmıştır (Whitney, 1921: 268). Bu dönemde, İslam'ın Hıristiyan ve Yahudiliği *kitap ehli ancak tahrif edilmiş* olarak değerlendirmesine benzer şekilde Mormonların da İslam'ı, doğru ancak hatalar barındıran bir din olarak kabul ettikleri kanaatine varılabilir.

Kısmen olumlu geçen bu dönemden sonra nihayet 1981 yılında Mormonların merkezi ve Utah'ın baş şehri olan Salt Lake City'de düzenlenen konferansta Hz. Muhammed'in de bir peygamber olabileceği dile getirilmiş ve daha sonraları Mormon makamları da

⁴ Ayrıca Avrupa'ya misyonerlik için ilk olarak 1840'larda gelmeye başlayan Mormonların bir misyon kurmak için Avrupa ülkelerinde, örneğin Hollanda'da 1955, Fransa'da 1962, İtalya'da 1966, İspanya'da 1970, Macaristan'da 1990 yılına kadar bekletilmiş olmaları ile Osmanlı İmparatorluğu'nda 1884'te misyon kurmaları birlikte düşünüldüğünde hoşgörülü ilişkilerin boyutu daha iyi anlaşılabilir.

İslam'ın Allah tarafından gönderilen bir din olduğunu kabul etmişlerdir (Aktay, 2004: 98). Fakat Mormonların İslam'ın tamamen hatasız olduğu görüşünü kabul etmeleri mümkün değildir. Zira Müslümanlar İslam'ın son din ve peygamberinin de son peygamber olduğuna inanmaktadırlar. Bu nedenle Mormonluğun kendi doğruluğunu geçerli kılmak için Müslümanların en azından bu inancını hatalı görmesi gerektiği ifade edilebilir.

Müntesip sayısındaki artış ve tebliğ faaliyetleri ile Mormonluk ve İslam'ın evrensel din olma ve herkesi kucaklama anlayışı, her iki dinde de ortak hareket etme veya birlikte faaliyette bulunma anlayışını geliştirmiştir. Bu iş birliğine dair birçok örnek vardır. İlk örnek olarak şuan Brigham Young Üniversitesi'nde⁵ profesör olan Daniel C. Peterson ile Kıdemli Bilim Adamı sıfatı ile New York Eyalet Üniversitesi'nde bulunan Parviz Morewedge'nin editörlüğünü yaptığı İslamî Tercüme Serisi (Islamic Translation Series) verilebilir. Chicago Üniversitesi tarafından basılan bu seride şuan itibarıyla on bir kitap basılmıştır. Bu kitapların tamamı Arapça metinler ve İngilizce çevirileridir.⁶

Mormonlar ile Müslümanlar arasındaki iş birliğine bir diğer önemli örnek de yine Brigham Young Üniversitesi'nde hukuk profesörü olan Richard G. Wilkins'in geleneksel doğal aile yapısını koruma ve teşvik etme gayretiyle kurduğu Dünya Aile Politikaları Merkezi'nin (World Family Policy Center) de destek verdiği 1999 yılında Cenevre'de düzenlenen konferansa İslamî Konferanslar Örgütünden (Organization of Islamic Conferences) de önemli ölçüde katılım olmasıdır (Green, 2001: 213).

Ayrıca örnekler resmi olmasa da Mormonların ve Müslümanların birlikte yaşadıkları yerlerdeki ikili ilişkileri de karşılıklı hoşgörü içerisinde devam etmektedir. Örneğin Mormon Kilisesi Güney Kaliforniya'da bir ibadethane açılışına farklı millet ve dinlere mensup toplulukları davet ettiğinde en fazla katılım Müslümanlar tarafından olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra Müslümanlara duyulan nefretten dolayı camilerinde ibadet etmeye çekinen Müslümanlara da Mormonlar kiliselerini açmıştır. Ayrıca Kurban Bayramında kurban kesmek için yere ihtiyacı olan Müslümanlara Mormonlar Utah'ta kendilerine ait olan kesimhaneyi kullanmışlardır. Yine Mormon kilisesi Kaliforniya'daki bir cami kütüphanesine 15 bin dolar bağışta bulunmuştur (Haldane, 2008).

Mormonluk ve İslam Amerika'da en fazla ön yargı ile karşılanan ve dışlanan inanç sistemlerinin başında gelmektedirler. Yapılan bir ankette Mormon ve Müslümanlara karşı olumlu tutuma sahip kişilerin sayısının Katolik ve Yahudilere karşı olumlu tutumlara sahip kişilerin sayısından daha düşük olduğu; ankete katılanların yarısından fazlasının Mormon ve İslam inançlarını bilmedikleri, %45'inin İslam'ın diğer dinlere nispeten şiddete daha meyilli olduğunu ve %31'inin Mormonları kendi iddialarının aksine Hıristiyan olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Yine ankete katılanlardan Mormonlara karşı olumlu tutuma sahip olanların oranı Amerikalı Müslümanlara karşı olumlu tutum sergileyenlerin oranıyla aynı olup %53'tür (Pew, 2007). Mormonlar ve Müslümanlar kendilerine karşı oluşmuş olumsuz algıyı da ortak olarak tecrübe etmektedirler. Böylece bu algıyı lehlerine dönüştürme gibi ortak hedefler geliştirmeleri mümkündür.

⁵ Brigham Young Üniversitesi, 1875 yılında İsa Mesih'in Son Zaman Azizleri Kilisesi tarafından Utah'ta kurulan ve idare edilen özel bir üniversitedir. Üniversite kendisine, hayatları boyunca öğrenme ve diğer insanları da düşünme istek ve kabiliyetine sahip inancı, zeki ve ahlaklı öğrenciler yetiştirmeyi hedef olarak koymuştur.

⁶ İslamî Tercüme Serisi hakkında daha geniş bilgiye ulaşmak için bakınız: (Davis, 2001)

Sonuç

Bu makalede Mormonlar ile Müslümanlar arasında süregelen karşılıklı hoşgörü ve anlayışa dayanan ikili ilişkiler belirtilmiş, bu hoşgörünün dayandığı muhtemel nedenler irdelenmiştir. Hem Mormonlar hem de Müslümanlar kendi peygamberlerinden önce gelen peygamberleri kabul etmekte ve kendilerini İbrahimî gelenek içerisinde konumlandırmaktadırlar. İki dinin pratikleri arasında da benzerlikler mevcuttur. Örneğin çok eşlilik her iki dinde de meşrudur. Fakat İslamiyet'te çok eşlilik sadece caiz görülürken Mormonlukta belli bir döneme kadar resmi olarak teşvik edilmiştir. Daha sonra her ne kadar kaldırılmış olsa da, çok eşlilik Mormon inançlarıyla bir bütünlük oluşturmaktadır. Nitekim Mormonların liderleri arasında onlarca kez evlenenler dahi mevcuttur. Oysaki İslamiyet en fazla dört evliliği belirli şartlar altında caiz görmektedir. Bunun yanında İslam'daki oruç, zekât, fitre gibi bazı uygulamaların da Mormonlukta karşılıklarını bulmak mümkündür. Ayrıca benzer itikadî inançlar da mevcuttur. Fakat tüm bunlar karşılıklı ilişkilerin hoşgörü ve anlayışla yürütülmesi için muhtemel sebeplerdir ve bu sebepler Mormonluk ile İslam arasındaki benzerlik nedeniyle onları aynı kategori içerisinde değerlendirmek için yeterli değildir. Zira Mormonluk ve İslam oldukça farklı dinlerdir. Öyle ki Mormonlar tüm insanların tanrının çocukları olduğuna ve her insanda tanrı olabilme kabiliyetinin derç edildiğine inanmaktadırlar ki bu, Müslümanların en temel inancı olan tevhide tamamen zıttır. Üstelik Mormonluk ile İslam dini arasındaki benzerliği, yapılan böyle bir çalışma ile ortaya koymak mümkün iken aradaki farkların anlatıldığı çalışmaların yapılması durumunda bu çalışmaların hacminin ancak ciltlere sığabilecek kadar fazla olacağı kanaatindeyiz.

Vardığımız şu neticeyi de burada tekrar vurgulamakta fayda vardır: O da Mormonların Hristiyanlara nazaran İslamiyet'e çok daha olumlu baktıklarıdır. Mormon-Müslüman ilişkileri *dini temeller yerine ortak hedefler* doğrultusunda hoşgörüye dayanarak devam etmektedir. Belki bu nedenledir ki iki dinin müntesipleri arasında din değiştirenler; yani, Mormon iken İslamiyet'i seçen veya Müslüman iken Mormon olan çok azdır. Mesela Avrupa kıtası göz önüne alındığında, Mormonlara oldukça olumsuz bir duruş sergileyen Hristiyanların yoğun şekilde yaşadığı ülkelerde dahi Mormonların sayısı, Türkiye'deki Mormon sayısından oldukça fazladır. Üstelik Mormonların Türkiye'deki misyonerlik faaliyetleri birçok Avrupa ülkesinden daha önce başlamışken.

Kaynakça

- Aktay, Y. (2004). "Mormonluk: Amerika'nın Ahir Zamanının Dini ve Azizleri." *Milel ve Nihal inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi*, 1(2), 95-125.
- Bahr, H. M. (1982). "Religious contrasts in family role definitions and performance: Utah Mormons, Catholics, Protestants, and others." *Journal for the Scientific Study of Religion*, 200-217.
- Charles, D. P. (2001). "The Day the "Brave Sons of Mohamed" Saved a Group of Mormons." *BYU Studies Quarterly*, 40(4), 237-254.
- Davis, D. M. (2001). "Medieval Texts for a Modern Audience: The Islamic Translation Series at BYU in Light of Two Early Antecedents." *BYU Studies Quarterly*, 40(4), 255-262.
- Green, A. H. (2001). "Mormonism and Islam: From Polemics to Mutual Respect and Cooperation." *BYU Studies Quarterly*, 40(4), 199-220.
- Haldane, D. (2008, Nisan 2). *U.S. Muslims share friendship, similar values with Mormons*. Haziran 3, 2017 tarihinde Los Angeles Times: <http://www.articles.latimes.com/2008/apr/02/local/me-morlms2/2> adresinden alındı
- Işık, R. (2006). "Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma." *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 165-190.

- Jones, G. N. (1986). "The Ahmadis of Islam: A Mormon encounter and perspective." *Dialogue, a Journal of Mormon Thought*, 19(2), 39-54.
- Kinney, B. (1912). *Mormonism: The Islam of America* (No. 9). Fleming H. Revell Company.
- Kirkland, D. (2008). *Mormons and Muslims: A Case of Matching Fingerprints*. La Habra: CA: The Lockman Foundation.
- Lyon, J. K. (2001). "Mormonism and Islam through the Eyes of a "Universal Historian"." *BYU Studies Quarterly*, 40(4), 221-236.
- Meyer, E. (1961). *The Origin and History of the Mormons: With Reflections on the Beginnings of Islam and Christianity*. University of Utah.
- Newsroom. (2017). *The Official Resource for News Media, Opinion Leaders and the Public*. Nisan 26, 2017 tarihinde The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints Newsroom: <http://www.mormonnewsroom.org/facts-and-statistics> adresinden alındı
- O'dea, T. F. (1957). *The Mormons*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Olgun, H. (2015). "Mormons in The Light of The Ottoman Archive Documents: The Awareness of The Religious Diversity at The Age of Crisis." *Journal of the Near East University Faculty of Theology*, 1(1), 11-22.
- Pew, R. C. (2007, Aralık 25). *Public expresses mixed views of Islam, Mormonism*. Pew Forum on Religion and Public Life: <http://www.pewforum.org/Public-Expresses-Mixed-Views-of-Islam-Mormonism.aspx> adresinden alınmıştır
- Salibi, K., ve Khoury, Y. K. (1995). *The Missionary Herald: Reports from Ottoman Syria, 1819-1870: 1861-1870*. Royal Institute for Inter-Faith Studies.
- Smith, J. (1902). *History of the Church*. 6.
- Smith, J. (1902). *History of the Church*. 4.
- Smith, J. (2014). *The Doctrine and Covenants* (Section 89). Salt Lake City, Utah, USA: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints.
- Thomas, D. L. (1988). *The Religion and Family Connection: Social Science Perspectives*. Provo, Utah: Religious Studies Center, Brigham Young University.
- White, O. K., ve White, D. (2005). "Polygamy and Mormon identity." *The Journal of American Culture*, 28(2), 165-177.
- Whitney, O. F. (1921). *Saturday Night Thoughts: A Series of Dissertations on Spiritual, Historical and Philosophic Themes*. Deseret News Press.